

SHIFTS OF POWER

An Exploration of Inequality Regimes in Academia

MIA LIINASON

Keywords

Academia, classism, gender studies, inequality regimes, institutionalisation, racism, sexism.

Summary

Against the background of the successful institutionalisation of gender studies in the academy and the increasing marketisation of the contemporary Swedish academic landscape, this article explores the complex shifts of power in the academy. It does so through an analysis of how inequality regimes, based on gender, race and class, interact in institutional as well as intellectual practices, in the academy at large, as well as in gender studies. To start with, the article discusses how interactions of sexism, racism and class inequality are produced in the academy at large through an inclusion/centering of some subjects and knowledges and an exclusion/marginalisation of other subjects and knowledges. This discussion is based on an analysis of strategies of compensation against discrimination, the existence of a whiteness- and middle-class privilege, links between the production of normative subjects and dominant forms of knowledge, and everyday discrimination. In its second part, the article explores the existence of normative assumptions within gender studies, based on an analysis of the ambitions surrounding the institutionalisation of gender studies as a subject in its own right, and the following debates around the process of institutionalisation. This analysis is carried out with the ambition to open up for a discussion about, on the one hand, if, and if so how, strategic choices within the subject area and ideas around the oppositional character of the subject area contribute to the reproduction of inequality regimes in the academy and larger society, and, on the other hand, to open up for a discussion about how gender studies can be/come a more accountable, attentive and more risky area of teaching and research.

Mia Liinason utforskar akademins ojämlikhetsregimer i skärningspunkten mellan klass, sexism och rasifiering och visar hur genusvetenskapen står inför en utmaning om den ska kunna utgöra det oppositionella rum den har ambitionen att vara.

MAKTENS SKIFTNINGAR

En utforskning av ojämlikhetsregimer i akademien

MIA LIINASON

Institutionaliseringen av genusvetenskap¹ i Sverige har beskrivits som en framgångsrik men paradoxal process (Göransson 1989; Lykke et al 2001; Holm 2001; HSV 2007; Liinason 2011a, 2011b). Det har varit en process kantad av motstånd och förhandlingar om legitimitet, resurser och av interna gränsdragningar och ämnets förespråkare har drivit en mångfacetterad kamp med ambitionen att förändra systemet och att inte låta sig approprieras av vare sig universitet eller stat (Davies et al 1980; Göransson 1987; Witt-Brattström 1995; Holm 2001; de los Reyes et al 2002). Oavsett hur framgångsrikt just det projektet blev (vilket jag återkommer till längre fram i artikeln), har feministiska forskares kritik av vetenskapssamhällets antaganden om kön och vetenskaplig (o)lämplighet inneburit att föreställningen om den goda forskaren idag inte nödvändigtvis begränsas till att vara en man (Mählck 2013). Samtidigt är akademien fortfarande en plats där vissa subjekt och kunskaper inkluderas/centreras, medan andra exkluderas/marginaliseras. I den här artikeln vill jag därför undersöka hur vi kan förstå maktens komplexa skiftningar. Genom ett utforskande av hur ojämlikhetsregimer, baserade på genus, ras och klass, samverkar inom såväl institutionella praktiker som i kunskapsproduktion, analyserar jag därför i det följande dessa processer av inkludering och exkludering, med startpunkt i en diskussion om produktionen av *rätt sorts* subjekt och kunskaper i akademien.

Idag befinner sig ämnet genusvetenskap inom en högskolepolitisk kontext som präglas av marknadstänkande, där kunskapsproduktion utvärderas genom konkurrens och regleras i termer av eliter och excellens (se bland annat Prop. 2012/13: 30). Som olika forskare har diskuterat (Morley och Walsh 1995; Stanley 1997; Gill

2010; Mählck 2012; se även Satelliter *TGV* 2012) är detta en kontext som upprätthåller och förstärker föreställningar om normativa subjektspositioner inom akademien, där forskare och studenter behöver producera *rätt sorts* femininitet och maskulinitet för att inte riskera att exkluderas eller diskrimineras. Som resultatet från alumniundersökningen *Genusvetarnas framtid* (Lundberg och Werner 2013) visar tycks detta förhållande också präglade genusvetenskapen, vars dominans av vithet och medelklassighet i undervisningssammanhang lyftes fram som en problematisk aspekt av de som medverkade i undersökningen. Då icke-normativa subjektiviteter marginaliseras eller exkluderas medan normativa subjektiviteter utan vidare reflektion inkluderas, riskerar också de dominanta diskurser och historier som hänger samman med dessa normativa subjektiviteter att ges företräde i forsknings- och undervisningsverksamhet. Alternativa historier och erfarenheter riskerar att osynliggöras, vilket kopplar samman frågan om subjektivitet med kunskapsproduktion (se Mohanty 2003) och belyser betydelsen av erfarenheters roll i undervisnings- och forskningssammanhang. I den här artikeln bottenar kopplingen mellan subjektivitet och kunskapsproduktion inte i en föreställning om identiteter som fixerade och enhetliga. Här handlar det istället om subjektspositioners motsägelsefullhet och om vikten av att teoretisera och politisera erfarenhet, med målet att utmana hegemoniska historier och kunskaper. I slutet av texten diskuterar jag detta mer ingående.

Själv utbildningssystemet har beskrivits som en institution där hierarkier produceras

och upprätthålls genom social reproduktion (Bourdieu 1984), vilket aktualiserar vikten av att undersöka hur akademiska processer av inkludering och exkludering har att göra med praktiker som inte bara är institutionella/organisatoriska utan också intellektuella/kognitiva. I min förståelse utgår jag ifrån Joan Ackers begrepp ojämlikhetsregimer (2006) och menar att akademien präglas av system som upprätthåller ojämlikhet och som osynliggör eller legitimerar förekomsten av ojämlikhet. Acker förklarar att:

[v]arje organisation har en ojämlikhetsregim, som den nästan universella närvaron av 'ledarskap', makt- och auktoritets-hierarkier, ras- och köns-segregering i uppgifter och hierarkier, och medföljande stora löneskillnader i organisationer visar. Ojämlikhetsregimer visar upp en stor variation i frågan om djupet av dess ojämlikheter, men existerar också inom organisationer som har för avsikt att vara jämlika (Acker 2006: 110, min översättning).

Att institutionella och intellektuella praktiker interagerar inom akademien innebär att det är svårt att dra en entydig gräns mellan dem (såsom i fallet kursutbud och kanonproduktion till exempel) vilket förstärker vikten av att undersöka hur dessa samspelar i produktionen av normer – kognitivt, ideologiskt och politiskt – eller i produktionen av sanningseffekter, som Foucault skulle ha uttryckt det. Enligt Foucault behöver vi analysera hur ”sanningseffekter produceras inom diskurser som varken är sanna eller falska”

(Poster 1984: 84). Vissa diskurser ges ett högre värde än andra, som till exempel vetenskapliga diskurser. Dessa diskurser har dock inte detta högre värde därför att de är *mer sanna*, enligt Foucault, utan på grund av den ”roll som diskurser har i konstituerandet av praktiker” (Poster 1984: 85). Det är alltså genom institutioners och individers praktiker som dessa dominanta diskurser förkroppsligas och producerar sanningseffekter. ”Den intellektuellas politiska problem”, menar Foucault, ska därför inte förstås i termer av ”vetenskap’ och ’ideologi’, utan i termer av ’sanning’ och ’makt’” (Foucault 1980: 132). Här är det inte frågan om att frigöra sanningen från makten (vilket, skriver Foucault, vore en chimär eftersom sanning redan är makt), utan om att ”avskilja sanningen från de hegemoniska former, sociala, ekonomiska, kulturella, inom vilka sanningen opererar i nuet” (Foucault 1980: 133). Kort sagt, målet är att försvaga hegemoniska kunskaper. Min position i förhållande till de frågor som jag lyfter i den här artikeln baseras på viljan att öka det rättvisa, jämlika och deltagandet inom universitetet som en kunskapsproducerande verksamhet. Som Iris Marion Young betonar, innebär social jämlikhet att ”alla människor ska vara fullt delaktiga och inkluderade i samhällets viktigaste institutioner” (Young 1990: 173). Inom ramen för universitetet skulle ett sådant deltagande innebära att frågor om ”de tillgångar, möjligheter och maktresurser som olika (ras-, köns- och klassbaserade) grupper förfogar över” (Mohanty 2003: 202) kan uppmärksammas och, förhoppningsvis, göras (mer) rättvisa.

Min undersökning bygger vidare på forskning om diskriminering i akademien på grund av kön respektive etnicitet, och på forskning om institutionaliseringen av genusvetenskap, vilket är forskningsområden som ofta, och i synnerhet under senare år, uppfattas som två separata projekt. Londa Schiebinger skriver:

Feminister har tenderat att göra en distinktion mellan att inkludera kvinnor i vetenskapen och att förändra kunskapen. Att inkludera kvinnor betraktas generellt som den enklare av de två uppgifterna. Båda kräver dock ordentliga genusanalytiska verktyg. Båda är institutionella och intellektuella problem. Att föra in feminism i vetenskapen kommer att innebära hårda strider i komplexa processer av politisk och social förändring. Naturvetenskapliga institutioner kan inte lösa problemen på egen hand eftersom dessa problem också är djupt kulturella (Schiebinger 1999: 194f, min översättning).

Även om Schiebinger menar att det generellt har ansetts enklare att inkludera kvinnor i akademien än att förändra synen på kunskap är det viktigt att framhålla att projektet att inkludera kvinnor är långt ifrån färdigt. Problemformuleringen beror istället på vilka prioriteringar och gränsdragningar vi gör, som Heidi Safia Mirza betonar:

[...] under de 20 år som har gått sedan kvinnor påbörjade sin kamp för tillträde till högre utbildning framstår det i ärlighetens namn som att vita kvinnliga akademiker har förflyttat sig från frågor om tillträde och kursinnehåll, till frågor om kultur och management. Tillträde och kursinnehåll är dock fortfarande prioriterade frågor för svarta kvinnliga akademiker. [...] Det finns en lång historia av etnocentrism inom den vita feministiska diskursen, och den lever vidare i den föränderliga diskursen om genus i högre utbildning, där svarta kvinnor förblir osynliga (Mirza 1995: 149f, min översättning).

I den här artikeln utforskar jag hur ojämlikhetsregimer, baserade på genus, ras och klass, samverkar inom akademien och inom ramen för genusvetenskaplig kunskapsproduktion. Inledningsvis undersöker artikeln olika exempel på hur sexism, rasism och klassojämlikhet samverkar genom att vissa subjekt och kunskaper inkluderas/centreras medan andra osynliggörs/marginaliseras, och diskuterar exempel på kompensationsstrategier mot diskriminering, förekomsten av ett vithets- och medelklassprivilegium, kopplingar mellan konstruktionen av normativa subjekt och dominanta kunskapsformer, samt diskriminering i vardagspraktiker. I artikelns senare del undersöker jag hur normativa antaganden existerar inom genusvetenskap som ämne, genom en undersökning av de målsättningar och debatter som har kantat genusvetenskapens framväxt. Min ambition är att öppna för en diskussion om, å ena sidan, de antaganden som existerar inom genusvetenskap bidrar till att reproducera de ojämlikhetsregimer som strukturerar universitetet och samhället i stort och, å andra sidan, hur genusvetenskap kan utveckla en mer ansvarstagande, och samtidigt mer risktagande, verksamhet, i forskning och undervisning.

Konkurrens och vetenskaplig kvalitet

Det marknadstänkande som dominerar dagens forskningspolitik stärker på olika sätt de ojämlikhetsregimer som redan existerar i akademien. Marknadstänkandet inom akademien tar sig mest konkret uttryck i sambandet mellan vetenskaplig kvalitet och konkurrens och sedan slutet av 1990-talet har forskningspolitiken stadigt blivit ett mer konkurrensbefrämjande område. I den senaste forskningspropositionen uttrycks följande uppfattning om sambandet mellan kvalitet och konkurrens:

De resurser som staten tilldelar universitet och högskolor bör fördelas så att kvalitet stimuleras. [...] [Det är] enligt regeringens mening naturligt att låta en större andel av anslagen än tidigare omfördelas utifrån de kvalitetsmått som introducerades i den förra forsknings- och innovationspropositionen. Därigenom skapas ökade incitament för lärosätena att prioritera den bästa forskningen och ge bättre stöd åt de bästa forskarna (Prop. 2012/13: 30, s. 17).

Propositionen innehåller en än starkare betoning på kvalitetsvärderingar och marknadstänkande än Alliansregeringens första forskningsproposition 2008, då detta kvalitetsmått infördes enligt vilket delar av statsanslaget fördelas (Prop. 2008/09:50). Med dess betoning på konkurrens som incitament för kvalitet, på individuella elitforskare och vetenskaplig excellens, som värderas genom redovisning av forskningsanslag, publikationer och antalet citeringar, genomsyras propositionen av samma instrumentalitet som forskningspolitiken i EU. I sin analys av vetenskapssamhället som konkurrenssystem skriver Fredrik Schoug följande:

I tävlingsinriktade miljöer frodas gärna en stark elitism som ställer vinnarna i centrum. Selektionsmekanismerna syftar ju till att särskilja de excellenta från de medelmåttiga och belöna dessa med tjänster och forskningsanslag. Ofta idealiseras den så kallade 'spjutspetsforskningen', som befinner sig i den 'internationella forskningsfronten' och klassas som 'världsledande'. [...] Även om konkurrensideologin är benägen att förknippa vinster och förluster med graden av kvalitet och kompetens är antalet vinnare och förlorare i grund och botten inte avhängigt av hur många 'bra' respektive 'dåliga' forskare som konkurrerar, utan av det totala antalet konkurrenter i förhållande till kakans storlek (Schoug 2002: 82f).

Trots att mätmetoderna för att särskilja olika kvalifikations- och kunskapsnivåer aldrig har lyckats vara objektiva, skriver Schoug, framstår de meritokratiska principerna fortfarande som eftersträvansvärda ideal (se även Alnebratt och Jordanson 2011). Problemen med de meritokratiska principerna, menar han, är att de legitimerar en ojämlig privilegiefördelning som annars aldrig skulle ha accepterats: "Risker och belöningar är [...] mycket ojämnt fördelade i forskarvärlden. Att göra karriär inom vetenskapssamhället innebär att samla poäng och meriter och därmed successivt säkra sin plats" (Schoug 2002: 89). Han fortsätter:

På så sätt förvandlas konkurrensen från incitament till legitimering av sociala klyftor. [...] Det är överhuvudtaget diskutabelt om man verkligen kan välja konkurrens, marknad och meritokrati utan att samtidigt välja en värld med skärpta motsättningar och ökade sociala missförhållanden (Schoug 2002: 92).

Detta synsätt, som legitimerar en ojämlig privilegiefördelning, har sitt ursprung högre upp i de akademiska hierarkierna och sipprar nedåt i organisationen genom normer, regelverk, etablerade värderingar, rutiner och praktiker. Det betyder dock inte att individuella aktörer automatiskt eller med nödvändighet accepterar

systemet, det är till och med ofta fallet att enskilda individer – inte minst de med mer osäkra positioner – ifrågasätter och kritiserar systemet. Samtidigt innebär det att vissa individer och grupper favoriseras och andra missgynnas (de los Reyes 2007: 6). I en spiral av ”ömsesidiga erkännanden, där hans eller hennes excellens bekräftas av akademien, vilket i sin tur ökar benägenheten att erkänna akademien” (Schoug 2002: 90), tenderar dock de som gynnas att själva börja rättfärdiga systemets legitimitet, medan de som missgynnas antingen hoppar av eller utvecklar diverse kompensationsstrategier.

Kompensationsstrategier, osynlighetsgöranden och kanonproduktion

I sin intervjubaserade studie om strukturell diskriminering och vardagsrasism i universitetsvärlden visar Paulina de los Reyes hur akademiker med invandrarbakgrund ”tillgriper strategier som [...] syftar till att kompensera för det som upplevs som ett sämre utgångsläge än andras” (de los Reyes 2007: 44). Informanterna i hennes studie beskriver hur de har utvecklat strategier som går ut på att de måste vara bättre som forskare, vilket de blir genom att meritera sig, få fler publikationer och fler forskningsanslag, men de beskriver också att det inte räcker att vara bättre än kollegorna utan att man måste vara mycket bättre – som utländsk kvinna ”fyra gånger så bra” (de los Reyes 2007: 45) – för att komma vidare. En informant beskriver hur meriteringen fungerar som ett sätt att kringgå det diskriminerande systemet, eftersom då kan inte ”dåliga prestationer ... användas som en förevändning för att marginalisera henne” (de los Reyes 2007: 44). Dessa kompensationsstrategier, menar de los Reyes vidare, är inte bara vanligt förekommande bland forskande och undervisande personal, utan också bland studenter. Sammantaget, skriver hon, visar intervjuerna med studenter:

[...] stora mått av målmedvetenhet och ambition trots internaliserade erfarenheter av diskriminering och rasism. Dessa svar stämmer knappast överens med idén om att diskrimineringen leder till en ’offermentalitet’ och passivt accepterande av sakernas tillstånd. Studenternas strategier och framtidsplanering utgår från en välartikulerad analys om deras egen position inom ramen för ett diskriminerande samhälle (de los Reyes 2007: 47).

För att ta sig runt diskrimineringen utvecklar studenter och forskare strategier där, i det här fallet, bristen på vithet som privilegium kompenseras av höga ambitioner, en stark målmedvetenhet och prestationsförmåga. Här gynnas de som redan känner sig bekväma i en akademisk miljö. Som Joan Acker betonar är rasifierings- och genus-processer och -praktiker inneboende i skapandet och upprätthållandet av klassjämlikheter, så som dessa ”växer fram genom komplexa,

mångfacetterade, gränsöverskridande kapitalistiska aktiviteter” (Acker 2006: 7). Utvecklandet av kompensationsstrategier kan på så vis både utmana och förstärka akademins ojämlikhetsregimer. En extrem produktivitet sker också ofta på bekostnad av annat engagemang, till exempel i nära relationer (eller förutsätter vänner och familj som kan kompensera för ens frånvaro – vilket är en tillgång inte minst manliga akademiker länge har haft). Det sker även ofta på bekostnad av möjligheten att delta i kollektiv politisk kamp mot just dessa ojämlikhetsregimer. Heidi Safia Mirza beskriver:

[...] medan jämställdhet och antirasism förblir en diskurs av största vikt för vita lärare och studenter, är svarta studenter upptagna av sin målmedvetna ambition om att nå framgång genom meriter. [...] De inordnar sig och tar kursen. Det är deras agenda: en överlevnadsstrategi och ett sätt att nå framgång i deras universitetskarriärer. Deras mål är att använda saker till sin egen fördel och att inte bli åsidosatta på grund av rasistiska diskurser (Mirza 1995: 152, min översättning).

Rasifierade akademiker använder, enligt Mirza, andra metoder än de formella för att hindra eller motarbeta social och professionell marginalisering. Att disidentifiera sig från den rasism och sexism som existerar i akademien kan till exempel bli en grund för en kamp mot förtryck där dominanta föreställningar om ras och genus utmanas och försvagas (Rassool 1995). Som Mirza beskriver, utifrån sin erfarenhet av att som doktorand haft en handledare som uttryckt rasistiska kommentarer:

Jag visste att svarta kvinnor stereotyp uppfattades som misslyckade och lata. Jag ville bevisa att han hade fel [...]. Istället för att låta hans rasism förstöra mig, och det gjorde den nästan, använde jag hans rasism så positivt jag kunde, som en utmaning; som ett sätt att karva ut en liten plats och hitta mitt utrymme inom högre utbildning (Mirza 1995: 153, min översättning).

Samtidigt beskriver de los Reyes att många av informanterna i hennes studie upplevde sig vara osynliggjorda och uppskattade av kollegor och institutionsledning – trots hårt arbete för att meritiera sig och trots uppskattning från internationella kollegor. Att rasifierade forskare blir osynliggjorda vid svenska universitet är upplevelser som också bekräftas i en intervjustudie omkring föreställningar om den ”Goda Forskaren” av Paula Mähle (2013). Här visar hon att inte bara rasifierade forskare osynliggörs, utan att också överhuvudtaget ras som kategori osynliggörs som ett resultat av att akademien genomsyras av ”svensk vithet som privilegium” och en ”färgblind” diskurs (Mähle 2013: 72). Inom denna diskurs uppfattas ofta vita kvinnors karriärframsteg i akademien som exempel på en framgång för

såväl kvinnor som för feminism, något som har gett upphov till antirasistisk feministisk kritik mot en ”dominant” feministisk diskurs och till beskrivningar av feminism som ”motsägelsefull” (Rassool 1995: 95), på grund av dessa individualiserade och osolidariska praktiker i förhållande till det mångfacetterade kollektiv som kvinnor tillhör.

I sin analys visar Mählck hur en dominant diskurs omkring den goda forskaren är ”överraskande enhetlig tvärs över institutionell tillhörighet, ämne, akademisk position, genus, ålder, ras och migrationshistoria” (2013: 68). Huvudsakligen kännetecknades den Goda Forskaren, enligt deltagarna i studien, av följande sociala drag: ”a) att få stora forskningsanslag; b) att publicera intressanta resultat i tidskrifter med hög impactfaktor; c) att kunna kommunicera och samarbeta med aktörer inom och utanför akademien” (Mählck 2013: 68). På frågan om vilka kroppsliga kännetecken som tillskrivs ”den sociala konstruktionen av den Goda Forskaren”, blev svaren lika enhetliga: ”den Goda Forskaren är någon som är ung, ambitiös, inte nödvändigtvis en man, välklädd och smal” (Mählck 2013: 69). Beskrivningen, betonar Mählck, visar hur genus, ålder och kroppsliga drag drar mot en medelklassstillhörighet i konstruktionen av den Goda Forskaren. När hon slutligen frågar vilken ”färg” denna forskare har blir svaret:

Ja men, självklart tänker jag på vita människor. Men så är jag också situerad i en institution och i ett land som är vitt [...] De flesta forskare som arbetar här och internationellt är, ja, vita. Det är inte mer komplicerat än så. Det finns inga svarta forskare heller. Jag menar, den ’dåliga’ forskaren är inte svart; bilden av forskaren – god eller dålig – är vit i min oreflekterade syn på världen (Mählck 2013: 69).

Även om, skriver Mählck, det finns få anställda med invandrarbakgrund i samhällsvetenskap i Sverige, betyder det inte att de inte existerar. Istället, betonar hon, visar citatet hur vithet framträder som ett självklart antagande, som befästs genom en ”process av negering/utradering: *Det finns inga svarta forskare*” (Mählck 2013: 69, kursiv i original). Vid upprepade tillfällen i studien, kommer frågan om ras först upp när hon själv uttryckligen adresserar den, vilket enligt henne avspeglar en brist på medvetenhet omkring ras som ojämlikhetsregim inom svensk akademi och en ”stark diskursiv närvaro av färgblindhet och vitt privilegium” (Mählck 2013: 70), samt, kan tilläggas, ett medelklassprivilegium. I de fall då en medvetenhet omkring detta ändå kom till uttryck, bottnade denna medvetenhet i ”en *kombination* av erfarenheter av migration *och* en forskningsorientering som låg utanför den västerländska kanon” (Mählck 2013: 72, min kursivering).

En traditionellt rationell syn på akademiska institutioner och en objektiv syn på kunskap, innebär att många av de problem som Mähck belyser sällan kommer upp till diskussion, därför att denna rationella och objektiva syn helt enkelt bortser ifrån att akademien som organisation består av människor som är engagerade i kontinuerliga sociala situationer (i undervisning, administration och forskning), vars interaktioner struktureras av ojämlikhetsregimer där både institutionella och intellektuella maktrelationer reproduceras (Rassool 1995: 30). Också de intervjuade i de los Reyes studie betonar sambandet mellan diskriminering och ämnesinnehåll, då de uttryckte en kritik av ”den vetenskapliga kanon som [...] präglades av bristande öppenhet och en stark etnocentrism. Kursutbudet, litteraturen och innehållet i undervisningen borde ge utrymme åt andra perspektiv än det västerländska [...] Ofta är [...] nya områden knutna till yngre forskare och lärare med svag institutionell förankring. Utgångsläget blir inte enklare när det är forskare med invandrarbakgrund som står för oprövade forskningsfält” (de los Reyes 2007: 39f). I frågan om skapandet och upprätthållandet av ojämlikhetsregimer inom akademien, går det inte att särskilja kunskapsproduktionen från de subjekt som inkluderas, exkluderas eller marginaliseras. Konstruktionen och upprätthållandet av en västerländsk kanon har till och med beskrivits som en *grindvaktande praktik* som reproduceras genom ”västerländska

samhällsvetares beroende av och bidrag till en kanon som innesluter och maskerar dess elitism, kolonialism, rasism och sexism som ’objektivitet’ och ’rationalitet’” (Morley och Walsh 1995: 5, min översättning). Existensen av en dominerande västerländsk kanon tycks alltså både vara del i den fortsatta produktionen av omedvetenhet i svenska högskolor omkring ras och klass som ojämlikhetsregimer och leda till en fortsatt marginalisering av vissa subjekt och till en exkludering av alternativa kunskaper och historier – det vill säga just de kunskaper och historier som har förmågan att kritisera, utmana och försvaga rasism och kapitalism.

Tillhörighet och utanförskap: vardagspraktiker

Vid sidan av kursinnehåll uttrycks en stor del av akademins ojämlikhetsregimer genom rutinmässiga och oreflekterade handlingar, såsom bland annat, de frågor som ställs, sättet att ställa frågor eller att inte fråga. I postkolonial forskning diskuteras olika exempel på vardagspraktiker där föreställningar om ”oss” och ”andra” manifesteras och skillnader mellan ”vi” och ”dem” konstrueras. de los Reyes beskriver:

Å ena sidan kan vi se att frågor ställs för att söka bekräftelse på egna fördomar och föreställningar.

Å andra sidan kan vi se att tveksamheten om att ställa vissa frågor sänder signaler som gör invandrarskap till något man

inte får notera eller ens prata om. En tredje aspekt lyfts fram av berättelser som problematiserar den diskriminerande praxis som kommer till uttryck i att aldrig bli tillfrågad och på så sätt utesluten från akademiska erfarenheter och karriärvägar (de los Reyes 2007: 29).

I sådana vanemässiga vardagspraktiker uttrycks både ett avståndstagande från rasifierade personer och en (medveten, omedveten, eller oreflekterad) acceptans av själva maktordningen, vilket skapar känslor av att leva på undantag hos de människor som utsätts för dessa diskriminerande praktiker. Andra svårigheter i relation till vardagspraktiker beskrivs i en analys av självbiografiska narrativ av akademiker med arbetarklassbakgrund. Svårigheterna som beskrivs här uppstår av den ambivalenta känslan att inte höra till men att ändå passera som medelklass:

Än en gång framträder temat av att inte höra till. Det finns en rädsla att bli påkommen och utslängd; av att bli utställd som dum och fånig av lärare som dömer med medelklass-standarder; en insikt om att allting du 'vet' från barndomen på något sätt måste glömmas bort. 'Att passera' som medelklass blir målet i många människors liv (Ussher 1996: 468, min översättning).

Ussher betonar att känslan av skam är den mest vanligt förekommande känslan i alla berättelser: "det är en skam att tillhöra en klass som positioneras som otillräcklig, intellektuellt svag och nästan en underlägsen mänsklig varelse av många som befinner sig i den dominanta eliten" (Ussher 1996: 468, min översättning). I kombination med viljan att passera som medelklass väcker det en rädsla av att bli "påkommen" som otillräcklig och det uppstår ett glapp mellan den man "egentligen" är och den man "låtsas" vara. Liknande vardagsupplevelser av obehag, av nedvärdering, och otillräcklighet har beskrivits i forskningsprojekt med fokus på kön (Henriksson et al 2000; Wahl et al 2008). Det är viktiga analyser som synliggör den "microaggression" (de los Reyes 2007: 37) som utövanget av makt och diskriminering i vardagliga situationer manifesteras genom. Ett enskilt fokus på kön är dock inte, som jag här har diskuterat, tillräckligt för att förstå komplexiteten i de ojämlikhetsregimer som existerar inom universitetet – en ståndpunkt som också har stöd i resultatet från den alumniundersökning om ämnet genusvetenskap som publicerades 2013. I alumnistudien *Genusvetarnas framtid – en nationell alumniundersökning av genusvetenskaplig utbildning och arbete* (Lundberg och Werner 2013) framkommer det bland annat att även genusvetenskapen präglas av en dominans av vithet och medelklassighet. Det genusvetenskapliga klassrumssammanhanget beskrivs av medverkande i studien

som ”teoretiskt svårt och hierarkiskt, fullt av ’duktiga’ vita medelklasstjejer” (Lundberg och Werner 2013: 77) och redaktörerna till studien betonar att:

Frågor om klass, etnicitet och ras är centrala i utbildningens innehåll [...] men i praktiken är det utifrån ett vitt medelklassperspektiv som frågor om klass, ras och etnicitet hanteras i studentgruppen. Det innebär att riskerna för exkludering och diskriminering utifrån klass, ras och etnicitet är påtagliga inom genusvetenskapen [...] (Lundberg och Werner 2013: 46f).

En frånvaro av medvetenhet om hur ojämlikhetsregimer strukturerar relationer och möjligheter i akademien tycks alltså existera även inom genusvetenskapliga utbildningar, och ett liknande osynliggörande av det vithets- och medelklassprivilegium som genomsyrar högre utbildning i Sverige tycks även förekomma inom ämnet genusvetenskap. I följande avsnitt diskuterar jag detta genom en undersökning av de målsättningar och debatter som har kantat ämnets framväxt, och genom en diskussion omkring förekomsten av normativa antaganden och praktiker i ämnet.

Institutionaliseringen: målsättningar och debatter

Genusvetenskap uppfattas av många som ett samhälls- och kunskapskritiskt ämne, som en plats för ”kritiskt, oberoende och kreativt tänkande”, som Liz Stanley beskriver det (1997: 201). Samtidigt är genusvetenskap idag institutionaliserat i akademien, en organisation som har utvecklat mekanismer för att exkludera olikhet och kontrollera olika människor. ”Dessa mekanismer”, skriver Stanley vidare,

[ä]r inga tillägg till, utan snarare delar av, ’organisationen’ och de opererar i varje aspekt av akademiskt liv, på formella såväl som informella nivåer, inklusive i utvärderingar av ansökningar för finansiering och jobb, i tätgruppsplacementer, intervjuer, tillsättningar och vid utvärderingar och befordringar. I varje stund då människor utvärderas [...] hanteras och kontrolleras inträde in i, och mobilitet inom, akademien och sammansättningen av discipliner kan stärka såväl som försvaga dessa organisatoriska processer. [...] Discipliner är ingen flykt från universitetet som organisation, och inkludering och exkludering vore inte vad det är utan dem. De är djupt inblandade i detta, men trots det, är de bland de få utrymmen kvar, ett mellanrum, dit de som faller emellan kan gå, tänka, planera, organisera (Stanley 1997: 200f, min översättning).

Det spänningsförhållande som existerar mellan genusvetenskapens oppositionella rum och universitetets exkluderande mekanismer innebär att frågan om huruvida

genusvetenskap lyckas förverkliga sina oppositionella ambitioner inte är avklarad i och med den fullständiga institutionaliseringen, utan att detta spänningsförhållande kontinuerligt kommer att karaktärisera ämnet. I det följande diskuterar jag institutionaliseringen av genusvetenskap i Sverige, med start i en undersökning av de målsättningar och debatter som har kantat ämnets framväxt. Genom att lyfta fram några centrala problem i genusvetenskap hoppas jag kunna öka kunskapen om att normativa antaganden och praktiker existerar inom ämnet och öppna för en diskussion om, å ena sidan, hur dessa samverkar med de ojämlikhetsregimer som strukturerar universitetet och samhället i stort och å andra sidan, hur genusvetenskap kan utveckla en mer ansvarstagande, och samtidigt mer risktagande, verksamhet, i forskning och undervisning.

Institutionaliseringen av genusvetenskap påbörjades i Sverige under 1970-talet. Det var ett rättvisebaserat projekt som präglades av ambitionen att, som det beskrivs i första numret av *Kvinnovetenskaplig tidskrift (KvT)* 1980, "bryta ned den samhälleliga hierarkin" (Davies 1980: 5). Som ett resultat av inspiration från kvinnorörelsen och efter påtryckningar av studenter började kurser i ämnet ges redan under tidigt 1970-tal. Snart började politiker intressera sig för ämnet och stöttade dess framväxt genom statsbidrag till kurser och tjänster. Medan kvinnoforskarna arbetade utifrån en socialistisk och emancipatorisk position för att förändra alla sfärer av kunskapsproduktion – empiriskt, teoretiskt och metodologiskt – och för att stärka kvinnornas

ställning vid universiteten (Davies 1980; Göransson 1987; Holm 2001), stöttade politikerna ämnet för att öka kunskapen om jämställdhet – kunskap som skulle ligga till grund för politiska förslag och beslut för att stärka jämställdheten i samhället (Jordansson 2003; Alnebratt 2009). Med utgångspunkt i ett erkännande av de hierarkier i samhället som interagerande makrtordningar skapar – i *KvTs* första nummer i form av samverkan mellan kapitalism och patriarkat – innebar det alltså en annorlunda målsättning än politikernas intresse att uppnå jämställdhet mellan kvinnor och män. Många forskare uppfattade dock inte denna skillnad som något större problem utan intog en pragmatisk attityd: Pengarna kommer från ovan, men kraften kommer underifrån, som Maud Eduards (2007) krasst har sammanfattat det. Under åren som följde, utvecklade genusvetenskap en stabil plattform i akademien, vilket kom att bli ett projekt som präglades av ett nära samarbete med såväl staten som universitetet, med paradoxala effekter för ämnets samhälls- och kunskapskritiska karaktär.

I den rika internationella forskning som finns om institutionaliseringen av genusforskning betonas ofta den avgörande betydelse som relationen mellan kvinnorörelsen och akademisk feminism har haft för ämnets framväxt. För utvecklingen i Sverige framhålls också gräsrotsfeministers och studenter intresse för ämnet som betydelsefullt – ett intresse som i en svensk kontext kombinerades med ett nära samarbete mellan genusforskare och jämställdhetspolitiker. I förordet till en kartläggning av kvinno-/genus-/feministisk forskning i

Europa, skriver till exempel Nina Lykke, Christine Michel och Maria Puig de la Bellacasa att:

Sverige är ett exempel på ett land där det har funnits en stark gräsrotsfeminism och ett intresse från studenter i ämnet kvinnovetenskap [...] men där också stöd från staten och täta länkar mellan kvinnovetenskap och jämställdhetspolitik har varit karaktäristiskt (Lykke et al 2001: 10, min översättning).

För institutionaliseringen av genusforskning i Sverige presenteras ofta det nära samarbetet med staten som en viktig strategi och lyfts också ofta fram som exempel på ämnets framgångar (Braidotti 1997; Rosenbeck 1998; Griffin och Braidotti 2002; Florin 2006). Med institutionaliseringen av ämnet strävade feministiska forskare efter att *både* etablera ett oppositionellt rum i akademien *och* en stabil plattform för detta oppositionella rum. En institutionell plattform, menade forskarna, skulle säkra, upprätthålla och vidareutveckla den kunskap som producerades (Davies 1980; Göransson 1989; Lykke 2004). En institutionell trygghet skulle också möjliggöra långsiktiga projekt (Dahlberg et al 1992). Ytterligare andra poängterade vikten, för ett kunskaps- och utbildningsområde, av att ha en institutionell tillhörighet i just det hierarkiska universitetssystemet (Holm 2001; Thurén 2003) eftersom dessa enheter behöver professorer och andra nyckelposter, för att kunna konsolidera och expandera sina aktiviteter.

Parallellt med dessa strävanden pågick dock diskussioner om svårigheterna att kombinera de emancipatoriska och tvärvetenskapliga förväntningarna på det feministiska kunskapsprojektet med de hierarkiska och monodisciplinära strukturerna i akademien, och det nära samarbetet med staten gav upphov till kritiska reflektioner bland feminister i Sverige. Här uttrycktes en skepsis mot den allians som utvecklades mellan staten och feministiska forskare i samband med institutionaliseringen av ämnet. Kerstin Norlander (1994, 1997) riktade kritik mot feministiska forskare för att blanda samman krav på jämställdhet i universiteten med innehållet i och organisationen av kvinnoforskning med påföljd, enligt Norlander, att akademiska feminister oreflekterat anpassar sig till "universitetets patriarkala maktstruktur" (Norlander 1994: 4) och att kvinnoforskning reduceras till en fråga om positioneringsstrategier för att upprätthålla forskarnas ställning i den akademiska hierarkin. Det var emellertid inte bara risker förknippade med inträdet i de akademiska strukturerna som oroade skeptiker. Risken för att det framgångsrika samarbetet mellan kvinnoforskare och politiker skulle innebära en avradikalisering av ämnets kritiska innehåll lyftes även fram av forskare som påpekade den svenska socialreformistiska strategin att "via statsapparaten kanalisera samhällskritiska strömningar" (Göransson 1983: 26). Dessa varningar

möttes dock av de flesta feministiska forskare med en trygg övertygelse om att de kunde separera pengarna (staten) från kampen (feminism), och med en tillit till den feministiska kunskapskritikens kraftfulla utmaning av etablerade föreställningar om kunskap.

Som jag tidigare beskrev, befinner sig samhälls- och kunskapskritiska ämnen alltid i ett spänningsförhållande mellan ämnets oppositionella karaktär och universitetets (och statens) normer, värderingar och praktiker, eftersom det genom en institutionalisering etableras "en materiell bas inom universitetet för en transformativ kritik av de traditionella disciplinerna" (Lowe 1996: 40) samtidigt som dessa ämnen riskerar att underordna sig "kraven från universitetet och dess utbildningsmässiga funktion att socialisera subjekt in i staten" (Lowe 1996: 41). Trots ämnets många framgångar, är detta ett spänningsförhållande som inte *enbart* har resulterat i framgångar för genusvetenskap som oppositionellt ämne. De mest framträdande exemplen på ämnets nära allianser med stat och universitet, avspeglar också ämnets delaktighet i produktionen och upprätthållandet av dominant diskurser, relationer och praktiker. Till exempel har den utbredda populariteten som begreppet genus fick i svensk genusvetenskap under 1990-talet (se Rönnblom 2003 och Liinason 2012) uppfattats som ett uttryck för att den statliga avradikaliseringskritikerna varnat för hade blivit en realitet inom svensk genusforskning. Bland andra Kari Jægerstedt (2000) menar att genusbegreppets popularitet i akademien avspeglar ämnets starka fokus

på frågor om jämställdhet – en iakttagelse som bekräftas av Birgitta Jordansson då hon betonar att tonvikten på jämställdhet inom svensk genusforskning är unik för Sverige i jämförelse med andra länder: i centrum för svensk kvinno- och genusforskning, skriver hon, stod inte genusperspektivet som ett teoretiskt fält, utan "de politiska ambitionerna att stärka jämställdheten mellan könen" (Jordansson 2003: 4). Genusvetenskapliga institutionsföreträdare har också ofta valt att gentemot universitetet anpassa sig till dess förväntningar på forsknings- och undervisningsverksamhet i termer av institutionell organisering och vetenskaplig produktivitet och kvalitet. Detta skedde exempelvis då institutionerna under senare delen av 1980-talet frigjorde sig från centrumbildningarnas dubbla uppdrag att verka för både kvinnoforskning och kvinnliga forskares villkor, för att endast ägna sig åt forskning- och undervisning i ämnet (Holm 2001). På grund av låg andel fasta tjänster och höga produktivets- och kvalitetskrav väljer många institutioner idag strategiskt att fokusera på den egna undervisnings- och forskningsverksamheten, på bekostnad av vetenskapliga aktiviteter med forskare från olika ämnen (Liinason 2010). Det har alltså skett en striktare disciplinering av ämnet, genom ett mer snävt fokus på produktivitet och kvalitet i den egna undervisnings- och forskningsverksamheten. I sammanhanget vill jag dock också nämna de fakultetsöverskridande samarbeten mellan genusforskare som har utvecklats vid och mellan vissa universitet under senare år. Som alternativ till den disciplinära/institutionella organiseringen kan sådana

samarbeten bidra till att motverka den ”närvaro i periferin” som vissa forskare menar att genusvetenskapen riskerar att hamna i genom ämnets strategiska/påtvungade segregering i akademien (Liinason 2011: 139).

Ämnets anpassningar till universitetets strukturer och värderingar kan uppfattas som logiska eftersom detta är vad resurstilldelningen baseras på, men på grund av universitetets ojämlikhetsregimer är det emellertid, som jag har diskuterat, svårt att avgöra vad som är kvalitet, eller, som det uttrycktes i den senaste forskningspropositionen, vilken som är ”den bästa forskningen” och vilka de ”bästa forskarna” är (Prop. 2012/13: 30, s. 17). ”Förvisso”, som Kathy Davis skriver:

[k]an det marknadstänkande som idag genomsyrar akademiens verksamhet (och kanske även uppmuntra) några västerländska kvinnor den berusande upplevelsen av personlig autonomi och individuellt förverkligande, men det kan inte erbjuda, det kan verkligen inte erbjuda, något annat än exploatering och underordning för kvinnor globalt. De personliga och kulturella friheter som erbjuds inom postmoderniteten är därför, enligt mig, begränsade och den riktiga och hållbara radikaliteten inom kvinnovetenskap vore att erkänna och ifrågasätta denna falska frihet (Davis 1995: 56).

När forskare beskriver institutionaliseringen av genusvetenskap som framgångsrik, syftar de på att ett (relativt) stabilt rum har etablerats för genusvetenskap inom akademien. Även om en institutionell plattform är en betydelsefull förutsättning för feministisk akademisk kunskapsproduktion, är det dock inte någon garanti för att den kunskap som produceras där är oppositionell, det vill säga, bidrar till en kritik och försvagning av dominant diskurser, relationer och praktiker. Diskussionen om huruvida det är/var rätt beslut att samarbeta med staten eller att integrera ämnet i akademiens hierarkiska struktur har pågått länge inom ämnet. Idag står det emellertid klart att det rörde sig om ett ömsesidigt samarbete, som också uppfyllde sitt syfte – att få ekonomiska resurser, stöd och legitimitet för framväxten av ämnet. I detta samarbete försåg akademiska feminister politiker med kunskap som skulle ”stärka jämställdheten mellan könen” (Jordansson 2003) – kunskap som bottnade i en heteronormativ förståelse av ett komplementärt förhållande mellan könen (Alnebratt 2009; Alnebratt och Jordansson 2011), och i en omedvetenhet om samspelet mellan (hetero)sexism, rasism, och klassprivilegium (Acker 2006; Liinason 2012). Trots att öppenheten för att diskutera klass, etnicitet och andra maktordningar i genusvetenskap idag är stor, vill man, enligt Paulina de los Reyes, fortfarande ”gärna betona kön som det mest fundamentala” (Sand 2013: 9), vilket också bekräftas i resultatet från alumniundersökningen

Genusvetarnas framtid som jag tidigare refererade till (Lundberg och Werner 2013). I jämförelse med engagemanget i kvinnorörelsen på 1970-talet, eller med dagens feministiska aktivism, innebär även själva integreringen av ämnet i akademien också en svår problematik i förhållande till frågor om klass. En problematik som bell hooks beskriver på följande sätt:

Medan kvinnor från olika bakgrunder, de som arbetade som hemmafruar och [...] professionella kvinnor, var med i diverse medvetandehöjande grupper, var akademien, och fortsätter att vara, en plats för klassprivilegium (hooks 2000: 9).

Idag går det heller inte att förneka att även genusvetenskap, som en integrerad del av universitetet, utövar och producerar makt: "Att ignorera makt får den inte att försvinna", skriver Kathy Davis, "istället behöver vi utveckla metoder för att förmedla vår [ämnets och dess subjekts] olikhet och utöva den makt vi nyligen har fått på ett konstruktivt sätt, med auktoriteten i behåll" (Davis 1995: 195). I nästa avsnitt, som också avslutar artikeln, diskuterar jag några förslag på hur detta skulle kunna göras.

Erfarenhetens teori och politik

Att utbildning i genusvetenskap innebär omvälvande och ofta även personligt förändrande upplevelser beskriver många studier i ämnet (Griffin 1994; hooks 2000; Mohanty 2003; Pereira 2012a). Den förändrande kraften i ämnet förklaras som en kombination av att få dela/spegla sina personliga erfarenheter i ljuset av den kunskap som lyfts fram och att samtidigt kritiskt och teoretiskt reflektera över dessa erfarenheter med bas i feministisk teori och forskning, för att åstadkomma (personlig och/eller social) förändring (Griffin 1994). Maria do Mar Pereira skriver:

Feministiska klassrum kan vara intensiva platser. De studenter och lärare som befolkar dessa klassrum har mycket engagemang omkring sig. Att läsa texter och lära sig teorier är bara en del av det; de är också upptagna med det ofta emotionellt krävande arbetet att kritiskt undersöka världen och sina liv, att föreställa sig dem på ett annorlunda sätt, och att försöka förändra dem (Pereira 2012a: 128f).

Erfarenhet och teoretiskt underbyggd kritisk reflektion sägs ofta ha en central plats i feminism, och skulle kunna beskrivas fungera som både material och metod i feministiska praktiker. Den teoretiska fördjupningen omkring specifika erfarenheter leder till ett politiskt uppvaknande och till en vilja att själv ta ansvar för att inte reproducera de normer och maktordningar som analyseras (hooks

2000: 21). Men vad gör studenter som inte får möjlighet att kritiskt reflektera kring sina erfarenheter, på grund av exempelvis en exkluderande vetenskaplig kanon eller osynlighetsgöranden i klassrummet? I Gabriele Griffins intervjustudie från 1990-talet berättar en svart kvinna i England att hon följer två olika kurser – en kurs i ”Kvinnovetenskap” och en kurs i ”Karibiska studier”. Hon beskriver det på följande sätt:

Jag tar också en kurs i karibiska studier, som erbjuder en kvinnovetenskaplig del... Just nu undersöker vi karibiska kvinnor, familje- och släktskapssystem. Den kursen relaterar mer till mig än den andra kvinnovetenskapliga kursen eftersom jag kan undersöka vad det betyder att vara karibisk, vilket är viktigt för mig eftersom jag är en karibisk kvinna. [...] Jag har tur eftersom jag kan få en balans mellan de två: jag kan förstå den karibiska sidan OCH den europeiska, engelska sidan av kvinnovetenskap, och det är bra (Griffin 1994: 51, min översättning).

I brist på en teoretisering av rasifierade kvinnors erfarenheter inom ämnet, sökte sig kvinnan i citatet till en parallell kurs där hon kunde tillägna sig kunskaper som hon kunde känna igen sig i. Citatet illustrerar vikten av att befinna sig i ett undervisningssammanhang där det går att anknyta till, teoretisera och politisera sina erfarenheter. Det illustrerar också att denna kvinnans erfarenheter skiljer sig från de erfarenheter som lyfts fram i den ”vanliga” undervisningen, som i citatet beskrivs som ”europeisk, engelsk” samtidigt som dess namn (Kvinnovetenskap) indikerar att den gör anspråk på att teckna en allmän bild av kvinnors situation och villkor (att den största gruppen immigranter till Storbritannien under 1950- och 60-talen kom från Karibien (Rassool 1995) tycks inte ha påverkat utbildningens ämnesinnehåll eller undervisningspraktiker).

Betydelsen av att få dela/spegla sina erfarenheter efterfrågar något annat av undervisningen än att marginaliserade grupper själva ombeds dela med sig av sina historier och det är viktigt att inte reproducera föreställningar om fixerade och enhetliga identiteter, där till exempel vita medelklassstudenter ställs mot rasifierade eller arbetarklassstudenter, och individer uppfattas som representanter för (homogena) grupper (Mohanty 2003). Det handlar om ett ansvar som ligger hos lärare och kursledning att lyfta fram kunskap som människor kan knyta an till och känna igen sig i, men för att erfarenheter ska bli en ”produktiv kraft i klassrummet”, måste de enligt Mohanty förstås ”som historiska, tillfälliga och som resultatet av en tolkning” (2003: 230). Erfarenheter måste teoretiseras och politiseras. Det handlar också om att vara uppmärksam på de nya normer som skapas genom undervisningen (se Haj Brade 2008).

Den feministiska utmaningen av en ”manlig” kanon, där kvinnor exkluderas ur den vetenskapliga produktionen, har beskrivits som central för återtagandet av kvinnors arbete och för skapandet av en samtida plats för produktionen av arbete om och av kvinnor (hooks 2000: 20). Samtidigt har arbetet med att ifrågasätta en västerländsk kanon ännu inte genomförts. Enligt Mohanty handlar skapandet av platser för motstånd inom universitetet om ”att vi som är lärare, studenter, administratörer och bärare av hegemoniska akademiska kulturer måste ta vardagspolitiken på allvar” (2003: 241). Det handlar om att vi behöver vara mer uppmärksamma på maktens, det vill säga ojämlikhetsregimernas, skiftningar. Det finns inte någon klar uppdelning mellan ”oss” och ”dem”. Som Uma Kothari (1997) skriver, handlar det istället om att se hur vi konstant förhandlar de olika positioner vi innehar. Som akademiker innehar vi samtidigt positioner av makt och positioner av maktlöshet. Om vi, som Kothari föreslår, ska kunna använda universitetet som en ” fungerande plats för radikalt politiskt arbete” (1997: 162) är det viktigt att vi uppfattar maktens rörlighet och dess omväxlande interaktioner med akademins ojämlikhetsregimer, och vi behöver utveckla strategier för att hantera dess motsägelsefullhet.

Ett arbete där vardagspolitiken och maktens skiftningar tas på allvar kan, och bör, ske i varje undervisningssal, bland annat genom en kritisk ansats som utgår från andra frågeställningar än de traditionella, där givna antaganden om kanonproduktion kan synliggöras och problematiseras (exempelvis genom att inleda med frågan ”Vad är historia?”). Paulina de los Reyes betonar: ”Vill man bidra till samhällsförändring går det inte att luta sig tillbaka i en självbild av att vara samhällskritisk” (Sand 2013: 9). Det kräver både medvetenhet, kunskap och vilja, förklarar hon:

Det handlar rent krasst om att när man följer den akademiska mittfåran ger det mycket, utan att man behöver göra så stor ansträngning. Att överskrida gränser gör att folk blir sura. Det får konsekvenser i relation till personliga och karriärmässiga investeringar. Det här är något som inte bara genusforskningen brottas med, utan det är problem som hör akademien till. Vi vet om det, och vi måste förhålla oss aktivt till det (Sand 2013: 10).

För att kunna åstadkomma förändring behöver vi därför vara inställda på att identifiera, utmana och/eller överskrida de gränser och hierarkier som vår kunskap upprättar – liksom att identifiera de olika subjektspositioner som vi innehar i all dess komplexitet – ibland handlar det om positioner av makt och andra gånger om maktlöshet.

Som jag har diskuterat i den här artikeln, samverkar ojämlikhetsregimer inom akademien på motsägelsefulla och komplexa sätt. För att förstå maktens skiftningar,

har jag i artikeln argumenterat för att praktiker av inkludering och exkludering behöver förstås som både institutionella/organisatoriska och intellektuella/kognitiva och jag har diskuterat nödvändigheten av att utmana och överskrida såväl institutionella som intellektuella gränsdragningar. I ett sådant projekt är inte bara samarbeten över ämnesgränser viktiga utan även samarbeten med feministiska organisationer och aktivister, liksom att vara lyhörd för studenternas idéer, förslag och reflektioner. Det handlar också om att vi behöver bli mer uppmärksamma på ett selektivt urval av feministisk kunskap och feministiska praktiker, då till exempel feministisk kunskap omkring exempelvis kvinnors villkor i akademien inkluderas som accepterad akademisk kunskap, medan den radikala feministiska kritiken av patriarkatet och dess samverkan med heterosexism, rasism och kapitalism exkluderas (se Pereira 2012b). Det spänningsförhållande som existerar i akademien, mellan genusvetenskapens oppositionella rum och universitetets exkluderande mekanismer innebär att frågan om huruvida genusvetenskap lyckas förverkliga sina oppositionella ambitioner ständigt kommer präglade ämnet. För att hantera maktens skiftningar inom akademien, behöver vi därför vara på samma gång mer ansvarstagande, mer uppmärksamma, och mer risktagande.

Fotnot

- ¹ Under ämnets institutionaliseringsprocess har det haft diverse olika beteckningar – däribland jämställdhetsforskning, kvinnoforskning och genusforskning (för en fördjupad diskussion om begreppen se till exempel Holm 1993, Eduards 1995, eller Liinason 2012). I den här artikeln följer jag de beteckningar som används i de texter/tidsperioder jag refererar till. Genusforskning används som en paraply-beteckning för både integrerad och autonom genusforskning, medan genusvetenskap används för det tvärvetenskapliga, autonoma ämnet. Genusvetenskapens namn har internationellt och nationellt varit ämne för flera feministiska debatter. Olika förslag och praktiker har motiverats genom olika argument om bland annat auktoritet, neutralitet eller emancipation (se Hemmings 2006 för en utförlig diskussion).

Referenser

- Acker, Joan (2006) *Class questions. Feminist answers*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Alnebratt, Kerstin (2009) *Meningen med genusforskning så som den framträder i forskningspolitiska texter 1970-2000*. Göteborg: Media-Tryck.
- Alnebratt, Kerstin och Jordansson, Birgitta (2011) "Jämställdhet, meritokrati och kvalitet – ett triangeldrama i den akademiska vardagen", *Tidskrift för genusvetenskap* 2-3: 7-29.
- Bourdieu, Pierre (1984) *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.

- Braidotti, Rosi (1997) "Uneasy Transitions. Women's Studies in the European Union", Scott, Joan, Kaplan, Cora och Keates, Debra (red) *Transitions, Environments, Translations. Feminisms in International Politics*. New York och London: Routledge.
- Dahlberg, Agneta, Heggstad, Eva, Cedersund, Elisabet, Stjernquist, Ingrid, Holmquist, Ingrid, Eskilsson, Lena, Jónasdóttir, Anna G. och Haupt, Ann-Christine (1992) *Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov*. Centra/Fora för kvinnoforskning i Sverige: opubl. stencil (tillgänglig på Nationella sekretariatet för genusforskning).
- Davies, Karen, Göransson, Anita och Lindberg, Anna Lena (1980) "Från redaktionen", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift* 1(1): 3-7.
- Davis, Kathy (1997) "What's a Nice Girl Like You Doing in a Place Like This?", Stanley, Liz (red) *Knowing Feminisms*. London: Sage Publications.
- de los Reyes, Paulina, Molina, Irene och Mulinari, Diana (red) (2002) *Maktens (o)lika förklådnader*. Stockholm: Atlas.
- de los Reyes, Paulina (2007) *Att segla i motvind. En kvalitativ undersökning om strukturell diskriminering och vardagsrasism inom universitetsvärlden*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Eduards, Maud (1995) "En allvarsam lek med ord", *Viljan att veta och viljan att förstå – kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning* SOU 1995:110. Stockholm: Regeringskansliet.
- Eduards, Maud (2007) *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm: Atlas.
- Florin, Christina. (2006) *Kvinnor får röst: Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*. Stockholm: Atlas.
- Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*, Colin Gordon (red). New York: Pantheon Books.
- Gill, Rosalind (2010) "Breaking the Silence: The Hidden Injuries of the Neoliberal University", Ryan-Flood, Róisín och Gill, Rosalind (red) *Secrecy and Silence in the Research Process: Feminist Reflections*. Abingdon: Routledge.
- Griffin, Gabriele (1994) *Changing Our Lives: Doing Women's Studies*. London: Pluto.
- Griffin, Gabriele och Braidotti, Rosi (2002) *Thinking Differently. A Reader in European Women's Studies*. London och New York: Zed Books.
- Göransson, Anita (1989) "Fältet, strategierna och framtiden", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (4): 4-19.
- Göransson, Anita (1987) "Innovation och institution. Om receptionen av kvinnohistoria och kön som analytiskt kategori", Sawyer, Birgit och Göransson, Anita (red) *Manliga strukturer och kvinnliga strategier*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Göransson, Anita (1983) "Om den svenska kvinnoforskningens läge och villkor", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3: 17-31.
- Haj Brade, Lovise (2008) *Teori i praktiken -et studie af begärsförskyddningar blandt genusstudenter*. Institutionen för genusvetenskap: Lunds universitet. [8 februari 2014].
- Hemmings (2006) "The Life and Times of Academic Feminism", Davies, Karen, Evans, Mary och Lorber, Judith (red) *Handbook of Gender and Women's Studies*. London: Sage Publications.
- Henriksson, Malin, Jansson, Maria, Thomsson, Ulrika, Wendt Höjer, Maria och Åse, Cecilia (2000) "I vetenskapens namn: Ett minnesarbete", *Tidskrift för genusvetenskap* (1): 5-25.

Holm, Ulla (1993) *Modrande och praxis: en feministfilosofisk undersökning*, Göteborg: Daidalos.

hooks, bell (2000) *Feminism is for Everybody. Passionate Politics*. Cambridge: South End Press.

Holm, Ulla M. (2001) "Paradoxical Conditions for Women's Studies in Sweden". Lykke, Nina, Michel, Christine och de la Bellacasa, Maria Puig (red) *Women's Studies From Institutional Innovations to New Job Qualifications*. University of Southern Denmark http://www.let.uu.nl/womens_studies/athena/outcomes.html: ATHENA. [24 februari 2010].

HSV, Högskoleverket (2007) *Utvärdering av ämnet genusvetenskap vid svenska universitet och högskolor: Rapport 2007:17 R*. Stockholm: Högskoleverket.

Jordansson, Birgitta (2003) *Genusprofessorerna - skildring av en process*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Jægerstedt, Kari (2000) "A Short Introduction to the Use of 'Sex' and 'Gender' in the Scandinavian Languages", *The Making of European Women's Studies vol. I*. Utrecht: ATHENA, 39-41.

Kothari, Uma (1997) "Identity and Representation: Experiences of Teaching a Neo-colonial Discipline", Stanley, Liz (red) *Knowing Feminisms*, London: Sage.

Liinason, Mia (2012) "Conceptual Dilemmas, Political Actions, Feminist Questions", Samuelsson, Maria J., Krekula, Clary och Åberg, Magnus (red) *Gender and Change. Power, Politics and Everyday Practices*. Karlstad: Karlstad University Press.

Liinason, Mia (2011a) *Feminism and the Academy. Exploring the Politics of Institutionalization in Gender Studies in Sweden*. Lund: Lunds universitet.

Liinason, Mia (2011b) "The Construction of Gender Research in Sweden. An Analysis of a Success Story", *SQS 2*: 30-43.

Liinason, Mia (2010) *Genusforskningens läge och institutionella situation våren 2010 - en nulägesöversikt*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Lowe, Lisa (1996) *Immigrant Acts: On Asian American Cultural Politics*. Durham och London: Duke University Press.

Lundberg, Anna och Werner, Ann (2013) *Genusvetarnas framtid*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.

Lykke, Nina, Michel, Christine och de la Bellacasa, Maria Puig (red) (2001) *Women's Studies - from Institutional Innovations to New Job Qualifications*. University of Southern Denmark. http://www.let.uu.nl/womens_studies/athena/outcomes.html: ATHENA. [24 februari 2010].

Lykke, Nina (2004) "Women's/Gender/Feminist Studies- a Post-disciplinary Discipline?" Braidotti, Rosi och Mensink, Marlise (red) *The Making of European Women's Studies*. Utrecht: ATHENA.

Mirza, Heidi Safia (1995) "Black Women in Higher Education: Defining a Space/Finding a place", Morley, Louise och Walsh, Val (red) *Feminist Academics: Creative Agents for Change*. London: Taylor & Francis.

Morley, Louise och Walsh, Val (red) (1995) *Feminist Academics: Creative Agents for Change*. London: Taylor & Francis.

Mohanty, Chandra (2003) *Feminism utan gränser*. Stockholm: Atlas.

Mählck, Paula (2013) "Academic Women with Migrant Background in the Global Knowledge Economy: Bodies, Hierarchies and Resistance", *Women's Studies International Forum 36*: 65-74.

- Mählick, Paula (2012) "Differentiering och excellens i det nya forskningslandskapet - Om kön, tystnad och performativa vithetshandlingar", *Tidskrift för genusvetenskap* (1-2): 23-48.
- Norlander, Kerstin (1994) "Vad gör strukturerna med oss? Feminismens akademiska dilemma", *Häftan för kritiska studier* 4: 3-10.
- Norlander, Kerstin (1997) "Kvinnoforskning och statsfeminism - en ohelig allians?" *Häftan för kritiska studier* 4: 35-41.
- Pereira, Maria do Mar (2012a) "Uncomfortable Classrooms: Rethinking the Role of Student Discomfort in Feminist Teaching", *European Journal of Women's Studies* 19(1): 128-135.
- Pereira, Maria do Mar (2012b) "Feminist Theory is Proper Knowledge, but...": The status of Feminist Scholarship in the Academy", *Feminist Theory* 13(3): 283-303.
- Poster, Mark (1984) *Foucault, Marxism and History: Mode of Production Versus Mode of Information*. Cambridge: Polity Press.
- Proposition 2008/09: 50 *Ett lyft för forskning och innovation*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Proposition 2012/13: 30 *Forskning och innovation*. Stockholm: Regeringskansliet.
- Rassool, Naz (1995) "Black Women as the 'Other' in the Academy", Morley, Louise och Walsh, Val (red) *Feminist Academics: Creative Agents for Change*. London: Taylor & Francis.
- Rosenbeck, Bente (1998) "Nordic Women's Studies and Gender Research", van der Fehr, Drude et al (red) *Is There a Nordic Feminism? Nordic Feminist Thought on Culture and Society*. London: UCL Press.
- Rönblom, Malin (2003) "Alla älskar genus. Malin Rönblom om ett urholkat ord", *Bang* nr. 1: 33-36.
- Sand, Jimmy (2013) "Teoretiskt mod kan förändra världen" [intervju med bland andra Paulina de los Reyes], *Genus* 2-3: 8-10.
- Satelliter *Tidskrift för genusvetenskap* (2012) "Svensk forskningspolitik måste våga satsa på spets", Björklund, Jan, Larsson, Lisbeth, Dahlstedt, Magnus och Mekonnen Tesfahuney, *TGV* (1-2): 6-22.
- Schiebinger, Londa (1999) *Has Feminism Changed Science?* Cambridge: Harvard University Press.
- Schoug, Fredrik (2002) "Vetenskapssamhället som konkurrenssystem. Doktorander, doktorer och feministiska perspektiv", *RIG - Kulturhistorisk tidskrift* 85(2): 73-94.
- Stanley, Liz (1997) "Introduction: On Academic Borders, Territories, Tribes and Knowledges", Stanley, Liz (red) *Knowing Feminisms*. London: Sage.
- Thurén, Britt-Marie (2003) *Genusforskning - frågor, villkor och utmaningar*. Uppsala: Vetenskapsrådet.
- Ussher, Jane M. (1996) "Masks of Middle-Class Belonging: Speaking of the Silent, Working-Class Past", *Feminism and Psychology* 6(3): 463-470.
- Wahl, Anna, Eduards, Maud, Holgersson, Charlotte, Höök, Pia, Linghag, Sophie och Rönblom, Malin (2008) *Motstånd och fantasi. Historien om F*. Lund: Studentlitteratur.
- Witt-Brattström, Ebba (1995) *Viljan att veta och viljan att förstå - kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*. SOU 1995:110. Stockholm: Regeringskansliet.

Young, Iris Marion (1990) *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

Nyckelord

Akademien, genusvetenskap, institutionalisering, klassism, ojämlikhetsregim, rasism, sexism.

Mia Liinason

Göteborgs universitet
Institutionen för kulturvetenskaper
Box 200
405 30 Göteborg
E-post: mia.liinason@gu.se